

BURDUR İLAHİYAT DERGİSİ

Burdur Theology Journal

(Haziran / June 2025) Sayı 10 | e-ISSN: 2980-2407

**Kişilik ve Din, Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Editörler), Ertem Kafkars
Yayınları, Ankara, 2024, 381 Sayfa**

Personality and Religion, edited by Nevzat Gencer ve Mustafa Koç, Ertem Kafkars Publishing, Ankara,
2024, 381 pages.

Ali YÜKSEL

<https://orcid.org/0000-0002-5099-343X>

aliyuksel91@gmail.com

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi <https://ror.org/025y36b60>

Doktora Öğrencisi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi ABD, Ankara, Türkiye

PhD Student, Social Sciences University of Ankara, Faculty of Theology, Department of Psychology of Religion, Ankara, Türkiye

Atıf | Cites As

Yüksel, Ali. "Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Ed.), *Kişilik ve Din*". *Burdur İlahiyat Dergisi* 10 (Haziran 2025), 165-177.

<https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1686456>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü/Article Types	: Kitap İncelemesi / Book Review
Geliş Tarihi/Received	: 29 Nisan/April 2025
Kabul Tarihi/Accepted	: 18 Haziran/June 2025
Yayın Tarihi/Published	: 30 Haziran/June 2025

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Ali YÜKSEL.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Personality and Religion, edited by Nevzat Gencer ve Mustafa Koç, Ertem Kafkars Publishing, Ankara, 2024, 381 pages.

Abstract

This study examines how the book titled Personality and Religion addresses the relationship between religion and personality within the framework of various theoretical approaches. The work is a significant editorial contribution for those seeking to understand the interplay between personality and religion. By exploring the connection between different personality theories and religion, it offers a comprehensive analysis from both psychological and the psychology of religion perspectives. The book provides information on eleven personality theories—namely Freud, Jung, Fromm, Adler, Erikson, Allport, Maslow, May, McCrae and Costa, Cloninger, and the Enneagram—and subsequently discusses their relation to religion. Overall, the work contributes to the literature by examining the multilayered relationship between personality and religion from diverse perspectives and offers a rich theoretical framework for readers interested in this complex interplay. The editors have established a systematic structure by guiding authors to follow a consistent order in the chapter headings. Accordingly, each chapter consists of the following sections: (i) introduction, (ii) the theorist's biography, (iii) an overview of the theory, (iv) the personality theory, (v) strengths and limitations of the theory, (vi) the relationship between the theory and religion, and (vii) conclusion.

Keywords: Psychology of Religion, Personality, Religion, Personality Theories, Book Review.

Kişilik ve Din, Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Editörler), Ertem Kafkars Yayınları, Ankara, 2024, 381 Sayfa.

Öz

Bu çalışma, “*Kişilik ve Din*” başlıklı eserde çeşitli kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde din ile kişilik arasındaki ilişkinin nasıl ele alındığını incelemektedir. Eser, kişilik ve din arasındaki ilişkiyi anlamak isteyenler için önemli bir editöryal çalışmadır. Farklı kişilik kuramlarının din ile bağlantısını ele alarak hem psikoloji hem de din psikolojisi açısından kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Eserde Freud, Jung, Fromm, Adler, Erikson, Allport, Maslow, May, McCrae ve Costa, Cloninger ve Enneagram olmak üzere (11) kişilik kuramı hakkında bilgi verildikten sonra din ile ilişkilerine yer verilmektedir. Genel olarak eser, kişilik ve din arasındaki çok katmanlı ilişkiyi farklı perspektiflerden inceleyerek literatüre katkı sunmaktadır ve bu çok boyutlu ilişkiyi anlamak isteyen okuyucular için zengin bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Eserde, editörlerin yazarlara bir çerçeve çizerek bölüm başlıklarında aynı sıralamaların oluşturulmasıyla sistematik bir düzen sağlanmıştır. Bu kapsamda bölümler (i) giriş, (ii) kuramcının hayatı, (iii) kurama genel bakış, (iv) kişilik kuramı, (v) kuramın güçlü ve zayıf yönleri, (vi) kuram ve din ilişkisi ve (vii) sonuç başlıklarından oluşmaktadır. **Anahtar Kelimeler:** Din Psikolojisi, Kişilik, Din, Kişilik Kuramları, Kitap İncelemesi.

İnsanın duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen psikoloji biliminin temel bileşenlerinden olan kişilik ve din olguları, geçmişten günümüze akademik araştırmaların önemli konuları arasında yer almaya devam etmektedir. Bireyin kendisini tanıma ve aşkın bir varlıkla olan ilişkisini anlama isteği, bu alanların temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, din ve kişilik olguları insanlık tarihi boyunca derin ve çok yönlü bir etkileşim içinde varlık göstermiştir. Söz konusu kavramlar üzerine odaklanmak, kadim geleneklerin dayandığı temeller ile modern bilimsel araştırmalar arasında anlamlı ve sağlam bir köprü kurma çabası açısından önemli bir adımdır.

Psikologlar veya psikoloji alanı araştırmacıları hangi psikoloji ekolünü benimserse benimsesin kişiliğe, hem psikolojinin araştırma objesinin insan olması açısından¹ hem de kişiliğin son derece karmaşık bir yapıya sahip olması açısından² mutlaka ilgi duymuştur. Bu kapsamda kişilik çalışmalarının çok eski olması buna örnek olarak gösterilebilmektedir.³ Öte yandan ampirik psikoloji içerisinde bireyin hayatının tüm alanlarını doğrudan veya dolaylı olarak

¹ Mustafa Doğan Karacoşkun, “Dini Kişilik”, *Din Psikolojisi El Kitabı*, ed. Mustafa Doğan Karacoşkun (Ankara: Grafiker Yayınları, 2019), 193-224.

² Mustafa Ulu, “Mistik Tecrübe ve Kişilik İlişkisi Üzerine: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örnekleme”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (15 Haziran 2018), 38.

³ Jerry M. Burger, *Kişilik Psikolojisi Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016); İsmail Acarkan, *Enneagram İle Kendini Keşfet 9 Tip Kişilik Modeli* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2019), 16.

etkileme gücüne sahip olan din ile ilgili konulara yönelme on dokuzuncu yüzyılın sonlarında kendisini göstermiştir.⁴ Din ve kişilik arasındaki karşılıklı olarak birbirleriyle etkileşim süreci karmaşıktır⁵ ve her ikisi de çok çeşitli faktörlerden beslenerek kendilerine has bir yapı sergilemektedir.⁶ Din insanla bulunduğu anda bireyin dini kendi anlayışıyla ele alması ve yorumlaması neticesinde öznelleşmektedir.⁷ Bu kapsamda insanın kişiliği ile dini yönelimleri arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır.⁸ Psikoloji tarihi boyunca bireyin kişilik yapısı ve dini yönelimleri, hem yabancı kaynaklarda hem de yerli araştırmalarda incelenmiş önemli konuların başında gelmektedir.⁹ Yakın zamanda Baranski ve arkadaşları tarafından 61 farklı ülkeden toplam 15.264 katılımcıyla gerçekleştirilen bir çalışmada kişilik ve dindarlık arasındaki ilişki uluslararası ölçüde ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹⁰

Kişilik ve Din adlı bu eser, farklı araştırmacılar tarafından kaleme alınmış bölümleri bir araya getirerek psikoloji alanının öncülerinin kişilik kuramlarına ve kuramlar çerçevesinde dine yaklaşımlarına ışık tutmaktadır. Bu bağlamda eser, Freud'dan Jung'a, Allport'tan Cloninger'e kadar birçok önemli psikoloğun kişilik kuramlarını analiz etmekte ve bu kuramcıların dini inanç ve pratiklerle ilgili görüşlerine yer vermektedir. Eser, disiplinler arası bir çalışma olup psikoloji ve din bilimlerinin kesişim alanına yönelik kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Eser, toplam 12 bölümden oluşmakta olup genel değerlendirme bölümü sonrasında sırasıyla Freud, Jung, Fromm, Adler, Erikson, Allport, Maslow, May, McCrea ve Costa, Cloninger ve Enneagram'a ait kişilik kuramlarına yer verilmiştir. Genel değerlendirme sonrasındaki bölümlerde sistematik bir başlıklandırma takip edilmiştir. Bu kapsamda bölümler (i) giriş, (ii) kuramcının hayatı, (iii) kurama genel bakış, (iv) kişilik kuramı, (v) kuramın güçlü ve zayıf yönleri, (vi) kuram ve din ilişkisi ve (vii) sonuç başlıklarından oluşmaktadır.

Genel değerlendirme başlıklı bölümde diğer bölümlerdeki psikolojik yaklaşımlara ait kişilik kuramlarının tanıtımı, kuramların güçlü/zayıf yönleri ve kuramların din ile ilişkisi yazarın bakış açısıyla kısaca ortaya konulmuştur. Diğer bölümleri içermesi açısından özet mahiyetinde olan bölüm yazarın bakış açısını içermesi noktasından özgündür. Birinci bölümde, Gencer tarafından kişilik kuramlarının çokluğunun, farklılıklarının ve ortak noktalarının bulunmasının normal olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca her bir kuramın farklı bir bakış açısıyla insanı anlamaya çalışarak alana kendisine özgü bir değer kattığı ifade edilmiştir. Farklı yaklaşımların, kuramların bilimsel niteliğine yönelik şüpheyi artırmaması gerektiği aksine çeşitliliğin, kişiliğin dinamik ve çok boyutlu yapısını ortaya koymakta katkı sağladığı belirtilmiştir. Bu bağlamda okuyucuya, kişilik kuramlarına yaklaşım tarzına dair önemli bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır.¹¹

⁴ Mustafa Koç, "Türk Din Psikolojisinde Öncü Bir İsim: Kerim Yavuz Üzerine Biyografik Bir Araştırma", *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 10 (30 Aralık 2024), 132.

⁵ İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 85.

⁶ Asım Yapıcı, "Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2006), 68.

⁷ Asım Yapıcı, "Gençlerde Dindarlığın Farklı Görüntüleri ile Yalnızlık Arasındaki İlişkiler: Çukurova Üniversitesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/22 (2011), 182.

⁸ Yahya Turan, "Kişilik ve Dindarlık Üzerine Bir Alan Araştırması", *Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı*, ed. Nevzat Gencer - Muammer Cengil (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2020), 92.

⁹ Nevzat Gencer, "Kişilik ve Din: Genel Değerlendirme", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 1-2.

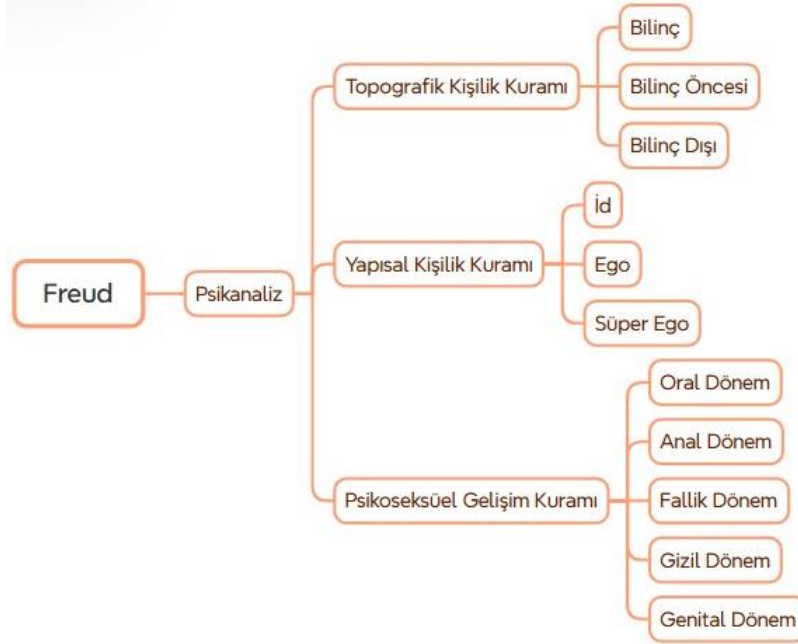
¹⁰ "Personality and conceptions of religiosity across the world's religions", *Journal of Research in Personality* 110 (01 Haziran 2024), 4.

¹¹ Gencer, "Kişilik ve Din: Genel Değerlendirme".

Birinci bölümün Enneagram kısmında bazı paragraflarda kaynak gösterilmemesi dikkat çekmektedir. Sonuç kısmında ise kuramlar özetlenmiştir ancak ilk üç paragraf sayfa geçişinde kaymış ve tekrar yazılmak suretiyle yazım yanlışı yapılmıştır.¹²

Karakaş tarafından kaleme alınan ikinci bölümde Freud'un kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-1'de sunulmuştur.¹³

Tablo 1:Freud'un Kişilik Kuramı

Bölüm içerisinde Freud'un hayat hikâyesi anlatılırken psişik gelişimine önemli etkisi olan olaylara vurgu yapılması, kuramlara ilişkin kavramların ayrıntılı olarak ifade edilmesi, kuram ve din ilişkisinde kuramcının eserlerinden alıntılara yer verilmesi ve okuyuşu etkileyecek derecede yazım yanlışlarının bulunmaması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir. Kitabın genelinde sistematik bir başlıklandırma yapılmasına bağlı olarak başlıklar arasında uyumlu bir geçiş sağlanamaması bölümün zayıf yönü olarak ifade edilebilmektedir.

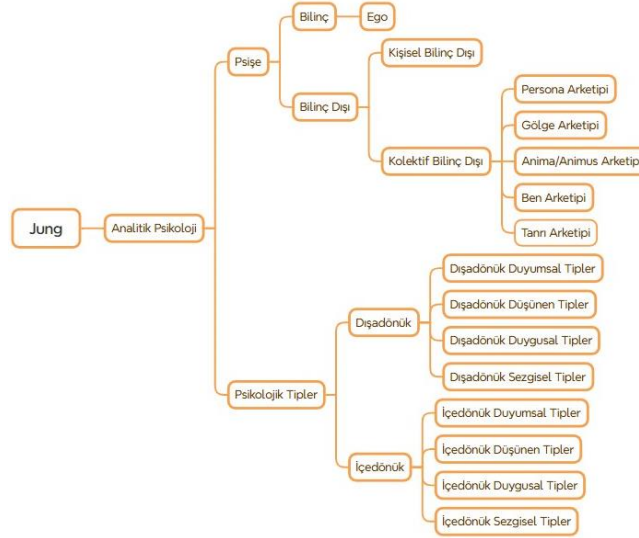
¹² Gencer, "Kişilik ve Din: Genel Değerlendirme", 38-40.

¹³ Ahmet Canan Karakaş, "Sigmund Freud'un Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 45-68.

Kişilik ve Din, Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Editörler), Ertem Kafkars Yayınları, Ankara, 2024, 381 s.

Aydın ve Memiş tarafından kaleme alınan üçüncü bölümde Jung'un kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-2'de sunulmuştur.¹⁴

Tablo 2: Jung'un Kişilik Kuramı

Bölüm içerisinde kuram kavramlarının ayrıntılı olarak ifade edilmesi, kuramcının doğrudan kendi metinlerinden alıntı yapılması, kuramcıya ait rüya teorisi, terapötik, akıl hastalığına, hastalara karşı yaklaşımları vb. başlıklara yer verilmesi ve okuyuşu etkileyecek derecede yazım yanlışlarının bulunmaması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir. Jung'un eserlerine yer verirken -Türkçe çevirisi olmadan- İngilizce olarak sunulması bölümün zayıf yönü olarak ifade edilebilmektedir.

Apaydın tarafından kaleme alınan dördüncü bölümde Fromm'un kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-3'te sunulmuştur.¹⁵

Tablo 3: Fromm'un Kişilik Kuramı

Bölüm içerisinde Fromm'un eserlerinin tarihleriyle birlikte sunulması, kuramcının mizaç ve karakter kavramlarına bakış açısının aktarılması, kuramcının doğrudan kendi metinlerinden alıntı yapılması, hümaniter ve otoriter din kavramlarının yanında kuramcının Tanrı ve dinsel yaklaşım biçimlerine ilişkin görüşlerine yer verilmesi ve gözü yoracak derecede yazım yanlışlarının bulunmaması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir.

¹⁴ Ali Rıza Aydın - Mustafa Memiş, "Carl Gustav Jung'un Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 70-104.

¹⁵ Halil Apaydın, "Erich Fromm'un Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 105-136.

Ferah tarafından kaleme alınan beşinci bölümde Adler'in kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-4'te sunulmuştur.¹⁶

Tablo 4: Adler'in Kişilik Kuramı

Kitap genelinde sistematik bir başlıklandırma yapılmasına rağmen bölümde yazar tarafından başlıklar arasındaki geçişlere dikkat edilerek güzel bağlamalar sağlanması, kuramcının çocukluk ve gençlik dönemlerinde yaşanan olayların psikolojik çalışmalarına etkisinden bahsedilmesi, bizzat kuramcının eserlerinden ifadelere yer verilmesi, Adler'in Tanrı düşüncesi, ruh sağlığı vb. konulu kısımlara yer verilmesi ve yazım hatalarının çok az olması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir.

Yeğin tarafından kaleme alınan altıncı bölümde Erikson'un kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-5'te sunulmuştur.¹⁷

Tablo 5: Erikson'un Kişilik Kuramı

Bölüm içerisinde Erikson'un başlıca eserlerine yer verilmesi ve yazım yanlışlarının azlığı bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir.

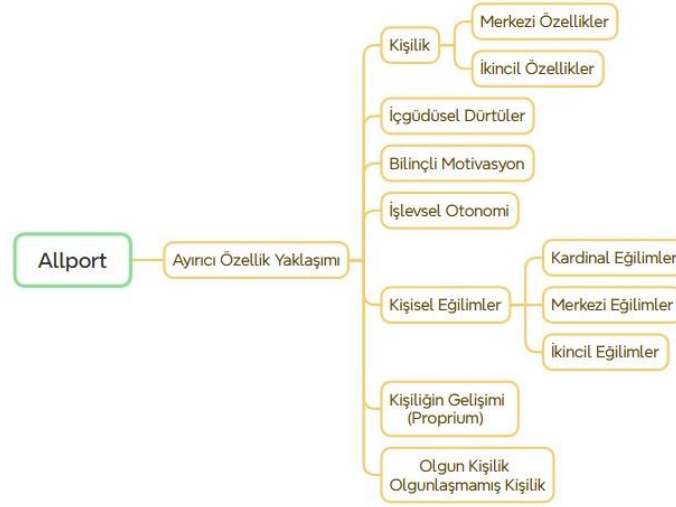
¹⁶ Nimet Ferah, "Alfred Adler'in Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 137-170.

¹⁷ Hüseyin İbrahim Yeğin, "Erik H. Erikson'un Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 171-189.

Kişilik ve Din, Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Editörler), Ertem Kafkars Yayınları, Ankara, 2024, 381 s.

Sağır tarafından kaleme alınan yedinci bölümde Allport'un kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-6'da sunulmuştur.¹⁸

Tablo 6: Allport'un Kişilik Kuramı

Bölüm içerisinde Allport'un hayat akışı aktarılırken gençlik döneminde yaşanan olayların kuram çalışmalarına ilgisini artırma noktasından bahsedilmesi, iç güdümlü ve dış güdümlü dini yönelimle birlikte ön yargı konusuna da yer verilmesi, ülkemizde yapılan güncel akademik çalışmalara yer verilmesi ve okuyuşu etkileyecek derecede yazım yanlışlarının bulunmaması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir.

Şentepe Lokmanoğlu tarafından kaleme alınan sekizinci bölümde Maslow'un kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-7'de sunulmuştur.¹⁹

Tablo 7: Maslow'un Kişilik Kuramı

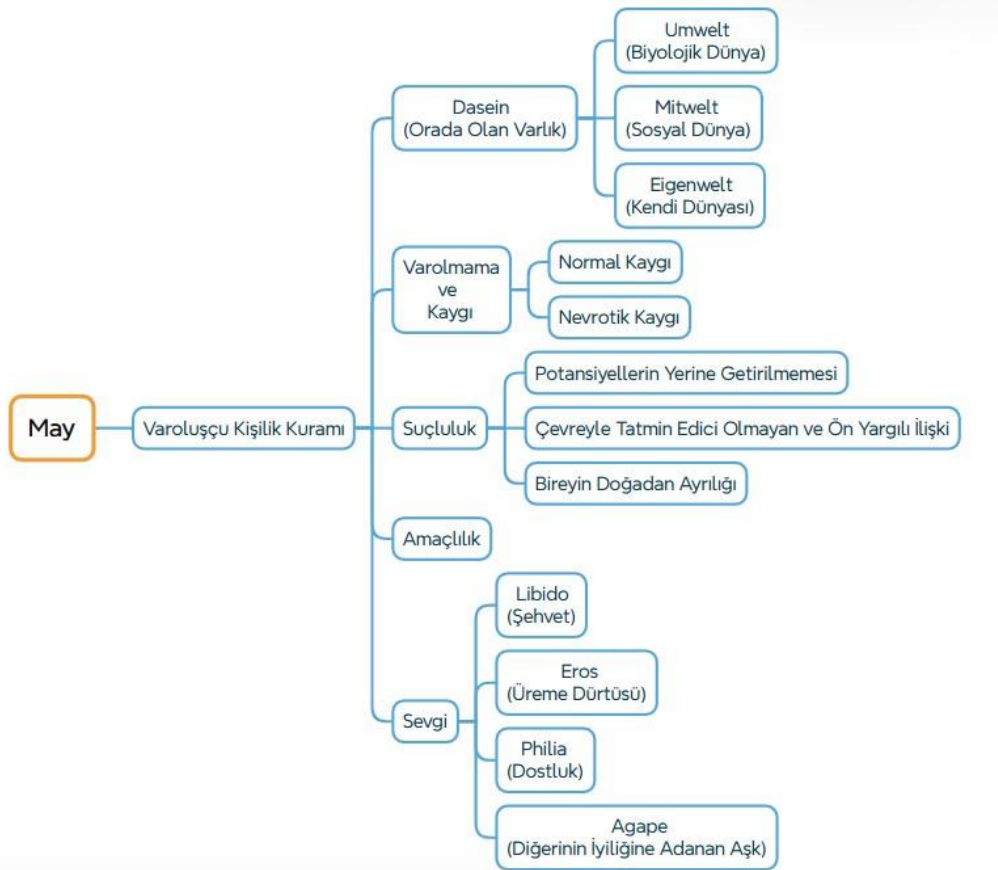
Kitap genelinde sistematik bir başlıklandırma yapılmasına rağmen bölümde yazar tarafından başlıklar arasındaki geçişlere dikkat edilmesi, kuramcının hayat hikâyesinde kendi söylemlerine yer verilmesi, ülkemizde yapılan nicel ve nitel akademik çalışmalara yer verilmesi, hümanist psikoloji ile tasavvuf psikolojisi ilişkisi başlığına yer verilmesi ve bir kısım parçanın italik yazılması haricinde yazım hatalarının az olması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir.

¹⁸ Zeynep Sağır, "Gordon W. Allport'un Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 191-211.

¹⁹ Ayşe Şentepe Lokmanoğlu, "Abraham H. Maslow'un Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 213-248.

Bedir tarafından kaleme alınan dokuzuncu bölümde May'in kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-8'de sunulmuştur.²⁰

Tablo 8: May'in Kişilik Kuramı

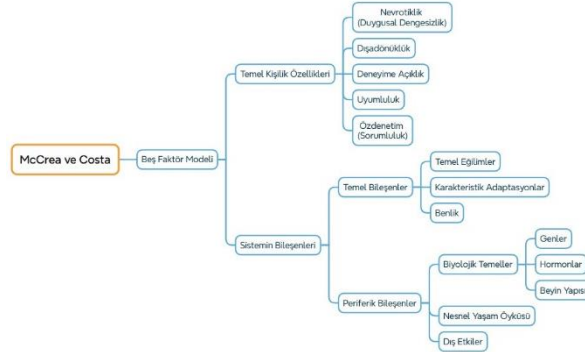
Bölüm içerisinde May'in hayatının önemli noktalarının kuramına etkisine yer verilmesi, başlıklar arasındaki geçişlere dikkat edilerek bağlantı kurulması, sağlıklı ve sağlıklı dinle birlikte May'in Tanrı tasavvuruna yer verilmesi ve yazım yanlışlarının az olması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir.

²⁰ Fatma Nur Bedir, "Rollo R. May'in Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 249-268.

Kişilik ve Din, Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Editörler), Ertem Kafkars Yayınları, Ankara, 2024, 381 s.

Gencer tarafından kaleme alınan onuncu bölümde McCrea ve Costa'nın kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-9'da sunulmuştur.²¹

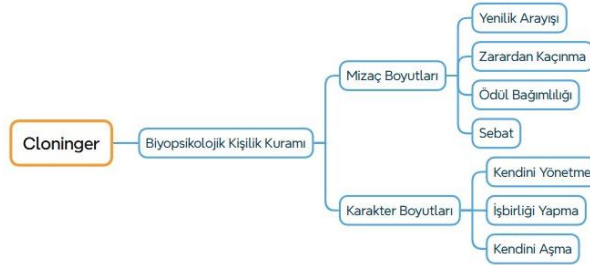
Tablo 9: McCrea ve Costa'nın Kişilik Kuramı

Bölüm içerisinde yazar tarafından başlıklar arasındaki geçişlerin uyumlu şekilde bağlanması, modelin uygunluğuna bağlı olarak yerli ve yabancı literatürdeki özellikle meta-analitik olmak üzere kişilik-Tanrı algısı, dini başa çıkma, mistisizm, dini motivasyon/yönelim çalışmalarıyla birlikte akademik çalışmalara yer verilmesi, gelecek çalışmalara ilişkin yönlendirici söylemlerde bulunulması ve yazım yanlışlarının dikkat çekmemesi bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir. Kişilik kuramı ve din ilişkisi kısmının başında modelin diğer kuramları organize eden yönü dikkate alınarak, kişilik-din ilişkisinin genel açıdan ele alınması bölümün zayıf yönü olarak ifade edilebilmektedir.

Gülmez tarafından kaleme alınan on birinci bölümde Cloninger'in kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-10'da sunulmuştur.²²

Tablo 10: Cloninger'in Kişilik Kuramı

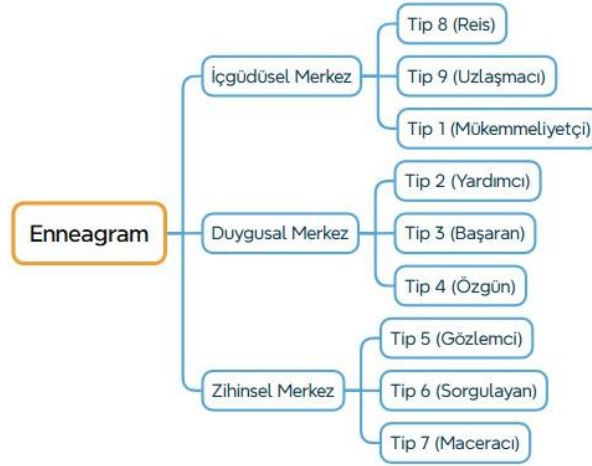
Bölüm içerisindeki kısımların tüm eserdeki sistematik düzene göre başlıklandırılmasına rağmen kısım geçişlerine özen gösterilmiş olması, yabancı ve yerli literatürdeki çalışmalardan örnekler verilmesi ve ülkemiz örneklemindeki çalışmalara teşvik edici yönlendirmeler yapılması, din/maneviyat ve kendini aşma kavramları haricinde kuramın ruh sağlığı, meditasyon, genetik vb. kavramlarla ilişkisine yer verilmesi bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir. Bölümün kişilik kuramı ve din kısmında -gerekli görülmesine bağlı olarak-başlıklandırmanın değiştirilerek maneviyat kavramının eklenmesi ile sistematik başlıklandırmanın bozulması ve aynı kısım içerisinde sehven İngilizce kelimelere yer verilmesi bölümün zayıf yönü olarak ifade edilebilmektedir.

²¹ Nevzat Gencer, "R. R. McCrae ve Paul Costa'nın Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 269-306.

²² Çiğdem Gülmez, "Claude Robert Cloninger'in Kişilik Kuramı ve Din", *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 307-347.

Kayacı tarafından kaleme alınan on ikinci bölümde Enneagram kişilik kuramına ilişkin ifadeler Tablo-11’de sunulmuştur.²³

Tablo 11: Enneagram Kişilik Kuramı

Bölüm içerisinde yerli literatürdeki çalışmalara yer verilmesi ve gelecek çalışmalara ilişkin yönlendirmelerde bulunulması bölümün güçlü yönleri olarak ifade edilebilmektedir. Son dönemde Enneagram kişilik modeli kapsamında ülkemizde gerçekleştirilen farklı çalışmalara²⁴ yer verilebileceği ve Enneagram ile tasavvuf psikolojisi ilişkisine²⁵ değinilebileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak:

Eserin güçlü yönleri; (i) kişilik kuramlarını din psikolojisi perspektifiyle ele alarak geniş bir akademik çerçeve sunmuştur, (ii) genel olarak çok yazarlı eserlerde editörlük yazarların gönderdiği makaleleri bir araya getirme şeklinde sınırlı görülürken editörlerin yazarlara bir çerçeve çizerek bölüm başlıklarında aynı sıralamaların oluşturulmasıyla sistematik bir düzen sağlamıştır, (iii) her yazarın, giriş kısmında kişilik ve din kavramlarına bağlı olarak bölümü kaleme almaları eserin zenginliğini artırmış ve literatüre farklı bakış açılarını ortaya koymuştur, (iv) ülkemizde daha önceden benzer bir çalışma ortaya konulmamıştır, (v) yazarlara ilişkin

²³ Eyyüp Kayacı, “Enneagram Kişilik Kuramı ve Din”, *Kişilik ve Din*, ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç (Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024), 349-374.

²⁴ Ayhan Burçin, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Enneagram Kişilik Tipleri ve Değer Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022); Hakan İsgilip, *Dini Yönelim Biçimleri, Enneagram Kişilik Tipleri ve Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023); Özlüfet Karaalp, *Dindar ve Dindar Olmayan Bireylerde Enneagram’ın İncelenmesi* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023); Özlüfet Karaalp - Nurten Kımtır, “Enneagram Kişilik Tipleri ve Dini Tutum Üzerine Bir Araştırma”, *Premium E-Journal of Social Sciences* 7/28 (2023), 222-239; Rahime Betül Okur Karali - Hasan Meydan, “Türkçe Enneagram Literatürü Üzerine Değer Eğitimi Perspektifli Bir İnceleme”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22/2 (30 Aralık 2022), 174-190; Dilek Özkan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimine Katkısı Açısından Enneagram* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024); Ali Yüksel, *Üniversite Öğrencilerinde Enneagram Kişilik Tipi ve Dindarlık Arasındaki İlişki* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

²⁵ Orhan Gürsu - Hakan Bozkaya, “Enneagram ve Tasavvuf Psikolojisi”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi* (Ankara: OTTO Yayınları, 2018); Mark Sedgwick, “Sufism and the Enneagram”, *Esoteric Transfers and Constructions: Judaism, Christianity, and Islam*, ed. Mark Sedgwick - Francesco Piraino (Cham: Springer International Publishing, 2021), 219-246.

Kişilik ve Din, Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Editörler), Ertem Kafkars Yayınları, Ankara, 2024, 381 s.

özgeçmişler eserin sonunda sunulmuştur, (vi) kuram ve din başlıkları altında maneviyat, Tanrı tasavvuru, ruh sağlığı, ön yargı, tasavvuf psikolojisi vb. alt başlıklara yer verilmiştir.

Eserin zayıf yönleri; (i) sistematik bir başlıklandırma yapılmasına bağlı olarak bazı yazarlar başlıklar arasında uyumlu bir geçiş sağlayamamıştır, (ii) bazı bölümlerde dikkate değer ölçüde yazım ve dil bilgisi hatalarına rastlanmaktadır, (iii) kitabın ciltlenmesindeki problemden dolayı kitap hemen dağılmıştır, (iv) Tanrı, Hristiyan, bilinç dışı gibi bazı kelimelerin kullanımında tüm bölümlerde birliktelik sağlanamamıştır, (v) her bölümün girişinde kuramsal çerçeve kapsamında kişilik ve din kavramlarına yer verilerek tekrara düşülmüştür.

“Kişilik ve Din” adlı eser, kişilik ile dini yaşantı arasındaki ilişkiyi anlamak isteyenler için hem teorik hem de pratik düzeyde önemli katkılar sunmaktadır. Kitap, farklı kişilik kuramlarını ele alarak bu kuramların bireyin dini tutumları, inanç biçimleri ve manevi yönelimleri üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Bu yönüyle psikoloji ve din bilimleri alanında çalışan ve alanında derinlemesine bilgi edinmek isteyen araştırmacılar için kapsamlı bir kuramsal çerçeve sunarken; aynı zamanda din hizmetlerinde çalışan profesyonellerin bireylerin kişilik yapılarını dikkate alarak daha etkili iletişim kurmalarına yardımcı olacak pratik bilgiler de sunabilmektedir. Öğrenciler ve akademisyenler açısından hem literatür taraması hem de kuramsal tartışmalar açısından zengin içerik sunan kitap hem teorik derinlik hem de pratik rehberlik sunan çok yönlü bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynakça/Bibliography

- Acarkan, İsmail. *Enneagram İle Kendini Keşfet 9 Tip Kişilik Modeli*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Baskı., 2019.
- Apaydın, Halil. “Erich Fromm’un Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 105-136. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Aydın, Ali Rıza - Memiş, Mustafa. “Carl Gustav Jung’un Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 70-104. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Baranski, Erica vd. “Personality and conceptions of religiosity across the world’s religions”. *Journal of Research in Personality* 110 (01 Haziran 2024), 104496. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2024.104496>
- Bedir, Fatma Nur. “Rollo R. May’in Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 249-268. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Burçin, Ayhan. *Ortaöğretim Öğrencilerinin Enneagram Kişilik Tipleri ve Değer Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022. <https://avesis.erciyes.edu.tr/yonetilen-tez/60b3cd3f-3aec-4dca-8951-fbeb01c1c946/ortaogretim-ogrencilerinin-enneagram-kisilik-tipleri-ve-deger-yonelimleri-arasindaki-iliskinin-incelenmesi>
- Burger, Jerry M. *Kişilik Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. çev. İnanc Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 5. Basım., 2016.
- Ferah, Nimet. “Alfred Adler’in Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 137-170. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Gencer, Nevzat. “Kişilik ve Din: Genel Değerlendirme”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 1-44. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Gencer, Nevzat. “R. R. McCrae ve Paul Costa’nın Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 269-306. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Gülmez, Çiğdem. “Claude Robert Cloninger’in Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 307-347. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Gürses, İbrahim. *Dindarlık ve Kişilik*. Bursa: Emin Yayınları, 2. Basım., 2009.
- Gürsu, Orhan - Bozkaya, Hakan. “Enneagram ve Tasavvuf Psikolojisi”. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi*. Ankara: OTTO Yayınları, 2018.
- İsgilip, Hakan. *Dini Yönelim Biçimleri, Enneagram Kişilik Tipleri ve Enneagram Temelli Dini Kişilik Tipolojileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Karaalp, Özlüf. *Dindar ve Dindar Olmayan Bireylerde Enneagram’ın İncelenmesi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.

- Kişilik ve Din, Nevzat Gencer ve Mustafa Koç (Editörler), Ertem Kafkars Yayınları, Ankara, 2024, 381 s.
- Karaalp, Özülfet - Kımter, Nurten. “Enneagram Kişilik Tipleri ve Dini Tutum Üzerine Bir Araştırma”. *Premium E-Journal of Social Sciences* 7/28 (2023), 222-239.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan. “Dini Kişilik”. *Din Psikolojisi El Kitabı*. ed. Mustafa Doğan Karacoşkun. 193-224. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019.
- Karakaş, Ahmet Canan. “Sigmund Freud’un Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 45-68. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Kayacı, Eyyüp. “Enneagram Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 349-374. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Koç, Mustafa. “Türk Din Psikolojisinde Öncü Bir İsim: Kerim Yavuz Üzerine Biyografik Bir Araştırma”. *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 10 (30 Aralık 2024), 129-236. <https://doi.org/10.59379/tdpd.1585492>
- Okur Karali, Rahime Betül - Meydan, Hasan. “Türkçe Enneagram Literatürü Üzerine Değer Eğitimi Perspektifli Bir İnceleme”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22/2 (30 Aralık 2022), 174-190. <https://doi.org/10.53629/sakaefd.1128868>
- Özkan, Dilek. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimine Katkısı Açısından Enneagram*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Sağır, Zeynep. “Gordon W. Allport’un Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 191-211. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Sedgwick, Mark. “Sufism and the Enneagram”. *Esoteric Transfers and Constructions: Judaism, Christianity, and Islam*. ed. Mark Sedgwick - Francesco Piraino. 219-246. Cham: Springer International Publishing, 2021. https://doi.org/10.1007/978-3-030-61788-2_10
- Şentepe Lokmanoğlu, Ayşe. “Abraham H. Maslow’un Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 213-248. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Turan, Yahya. “Kişilik ve Dindarlık Üzerine Bir Alan Araştırması”. *Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı*. ed. Nevzat Gencer - Muammer Cengil. 89-104. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1. Basım., 2020.
- Ulu, Mustafa. “Mistik Tecrübe ve Kişilik İlişkisi Üzerine: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örnekleme”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/1 (15 Haziran 2018), 33-61. <https://doi.org/10.18505/cuid.394028>
- Yapıcı, Asım. “Gençlerde Dindarlığın Farklı Görüntüleri ile Yalnızlık Arasındaki İlişkiler: Çukurova Üniversitesi Örneği”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 9/22 (2011), 181-208.
- Yapıcı, Asım. “Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2006), 65-115.
- Yeğin, Hüseyin İbrahim. “Erik H. Erikson’un Kişilik Kuramı ve Din”. *Kişilik ve Din*. ed. Nevzat Gencer - Mustafa Koç. 171-189. Ankara: Ertem Kafkars Yayınları, 2024.
- Yüksel, Ali. *Üniversite Öğrencilerinde Enneagram Kişilik Tipi ve Dindarlık Arasındaki İlişki*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.